

Talrijk overwinteren van Houtsnippen bij Noordwijk in 2009-2013

Houtsnip, 11 februari 2012 Ouddorp, Goeree-Overflakkee. *Woodcock* (foto Gerard Janse)

In de Nederlandse vogelliteratuur is opmerkelijk weinig geschreven over het winter voorkomen van de Houtsnip. Historische bronnen maken maar zelden melding van regulier overwinteren, en in het geheel niet van winterinfluxen bij vorst en sneeuw. Pas recent is aan de status van de soort toegevoegd 'wintervogel in klein aantal'. Vanaf 2009 werden echter opvallende winterconcentraties vastgesteld bij Noordwijk en elders langs de kuststrook. Dit roept de vraag op of het overwinteren van Houtsnippen een toenemend fenomeen is.

Hein Verkade

Met een populatie van naar schatting 10 tot 25 miljoen individuen is de Houtsnip *Scolopax rusticola* verreweg de talrijkste steltloper van Europa (Delany *et al.* 2009). Broedvogels van de Britse Eilanden en het meest westelijke deel van Europa zijn voornamelijk standvogel. Verreweg de grootste aantallen broeden in Scandinavië en Oost-Europa en deze vogels trekken in het najaar in westelijke en zuidwestelijke richting naar de overwinteringsgebieden op de Britse Eilanden, in Frankrijk en het Iberisch Schiereiland (Cramp & Simmons 1983). Indrukwekkende aantallen Houtsnippen moeten tijdens hun nachtelijke trektochten het Nederlandse luchtruim doorkruisen (Bijlsma *et al.* 2001). Het reguliere overwinteringsgebied wordt vooral bepaald door de 2°C januari isotherm (Glutz von Blotzheim *et al.* 1977). Door klimaatverandering verschuift deze lijn langzaam in noordoostelijke richting. Verschillende watervogelsoorten reageren hierop door het verleggen van hun overwinteringsgebied in noordoostelijke richting (Austin & Rehfish 2005), en vermoedelijk doen Houtsnippen hetzelfde.

In januari 2009 werd bij toeval een opvallende concentratie Houtsnippen ontdekt langs de binnenduintrand in het Middengebied van Noordwijk ZH, het open gebied tussen de kernen Noordwijk-Binnen en Noordwijk aan Zee (Verka-de 2009). Er werden 73 vogels geteld in het beboste deel van het gebied, dat slechts 5 ha groot is. Gericht zoeken op het naburige landgoed Offem leverde vervolgens nog eens 35 Houtsnippen op. De waarnemingen werden gedaan aan het eind van een winterperiode en vervolgtellingen wezen op een door winterweer gestuwde trek; de vogels verdwenen snel na het invallen van de dooi.

De winter van 2008/09 bleek de eerste in een reeks van vijf min of meer vergelijkbare winters wat betreft strengheid, vorstperioden en langdurige sneeuwbedekking. Dit gaf de mogelijkheid het onderzoek uit 2009 te herhalen en de resultaten te vergelijken. Was de influx van 2009 uniek of zou een volgende winterse periode weer veel Houtsnippen opleveren? Daarnaast rees de vraag of het Middengebied in Noordwijk ook in zachte winters en tijdens de reguliere doortrekperioden veel wordt bezocht. Ten slotte werd de vraag gesteld of er tijdens winterse perioden ook elders in Nederland concentraties van Houtsnippen zijn waargenomen.

METHODE

Studiegebied

Het Middengebied in Noordwijk is een tamelijk open terrein gelegen tussen de woonkernen Noordwijk-Binnen en Noordwijk aan Zee, op ca. 700 m van de Noordzee. Het onderzochte gebied strekt zich uit langs de binnenduintrand tussen de Algemene Begraafplaats in het zuiden en de Nieuwe Zeeweg in het noorden. Aan de voet van de beboste binnenduintrand ligt een kwelsloot met stromend water die tijdens vorstperioden lang ijsvrij blijft. Ten oosten hiervan bevonden zich de voormalige buitenbaden van het plaatselijke zwembad, met ligweides en groenstroken. Daarnaast lag een verwaarloosd volkstuincomplex dat deels overgroeid is met braamstruiken, met aansluitend een strook extensief beweide grasland van ongeveer 150 m breed. In het kader van de herontwikkeling van het gebied werden in de zomer van 2011 dode bomen, lage struiken en opslag van Klimop *Hedera helix* rond het zwembad verwijderd en het volkstuincomplex met begroeiing opgeruimd. Hierdoor verdween een aanzienlijk deel van de schuilplaatsen voor Houtsnippen. In de zomer van 2012 startte de gemeente Noordwijk met de bouw van een nieuw zwembad waardoor het grootste deel van het extensief gebruikte grasland verdween.

Het landgoed Offem (30 ha) ligt direct ten oosten van de kern Noordwijk-Binnen en bestaat vooral uit beuken- *Fagus sylvatica* en eikenbos *Quercus robur* met veel onderbegroeiing van hulst *Ilex aquifolium*, braam *Rubus sp.*, en ro-

dodendron *Rhododendron sp.* Vanaf 2010 is ook hier stevig gesnoeid en gezaagd waarbij vrijwel alle braamstruiken en opslag van esdoorn *Acer sp.* zijn verwijderd.

Tellingen

Vanaf 2008/09 werd in vijf winters het Middengebied van Noordwijk één keer per week afgezocht op Houtsnippen via een vaste route. In het eerste jaar werd geteld van het einde van de vorstperiode tot enkele weken erna. In de winter van 2009/10 werd twee keer geteld tijdens de reguliere najaars-trekperiode (oktober-november) en daarna vanaf het invallen van de vorst tot het eind hiervan. In 2010/11 is het gebied van begin oktober tot eind maart wekelijks bezocht. De opruimactie door de gemeente Noordwijk leidde in eerste instantie tot het stopzetten van de tellingen. Uit nieuwsgierigheid naar het effect hiervan zijn de tellingen uiteindelijk toch weer opgepakt. Hierdoor werd in de winter van 2011/12 slechts één telling uitgevoerd op het hoogtepunt van de winterse periode, maar werd in 2012/13 toch weer geteld vanaf het invallen van de vorst tot begin april. Op landgoed Offem is in de eerste twee winters ook via een vaste route geteld, meestal op of enkele dagen na het bezoek aan het Middengebied.

In de winter van 2009/10 werd tijdens het hoogtepunt van de vorstperiode ook 's nachts naar Houtsnippen gezocht door vanaf één punt aan de rand van het Middengebied te zoeken naar foeragerende vogels in de sneeuw.

Weersomstandigheden

De vijf winters vallen op basis van het koudegetal van Hellmann allemaal onder de 'normale' winters (www.knmi.nl). Deze hebben een koudegetal (som van alle etmaalgemiddelden beneden het vriespunt in De Bilt) tussen 1 november en 31 maart dat ligt tussen 40 en 100. Het begin van de vorstperioden en de duur ervan verschillen per winter (tabel 1). De vroegste winterinval startte in 2010/11 al op 28 november terwijl het in 2011/12 pas twee maanden later ging vriezen, op 31 januari. In alle vijf winters lag er in een aanzienlijk deel van Nederland op meerdere dagen een sneeuwdek van 10 cm of meer. Het dikste sneeuw pakket lag steeds op een andere plek in het land (www.knmi.nl). Het karakter van de winterse perioden verschilde per jaar aanzienlijk. Zo waren die van 2008/09 en van 2011/12 kort maar met strenge vorst. De overige drie winters werden gekenmerkt door meerdere vorstperioden met een milder karakter.

RESULTATEN

Aantallen

In 2008/09 en in 2009/10 werd gestart met de wintertellingen toen vorst en sneeuw ons land al geruime tijd in hun greep hadden. In beide jaren leverde dit flinke aantallen

Tabel 1. Weersomstandigheden (wintergetal van Hellmann en de belangrijkste vorstperiode) in Nederland, en maximumaantallen Houtsnippen te Noordwijk in vijf recente winters. *Weather conditions (Hellmann winter severity index, and cold spells) in the Netherlands, and maximum numbers of Woodcock counted at Noordwijk in five recent winters.*

winter <i>winter</i>	Hellmann koudegetal <i>severity index</i>	belangrijkste vorstperiode <i>main cold spell</i>	maximum aantal Noordwijk totaal <i>maximum number</i>	datum <i>date</i>
2008/09	56.5	26 dec - 12 jan	108 ^a	11 jan. 2009
2009/10	94.7	14 dec - 14 jan	201 ^a	12 jan. 2010
2010/11	80.6	28 nov - 31 dec	19 ^b	26 dec. 2010
2011/12	88.4	31 jan - 13 feb	55 ^b	8 feb. 2012
2012/13	73.2	12 jan - 26 jan	19 ^b	28 jan. 2013

^a totaal van Middengebied en Landgoed Offem *total of both areas*; ^b alleen Middengebied *only Middengebied*.

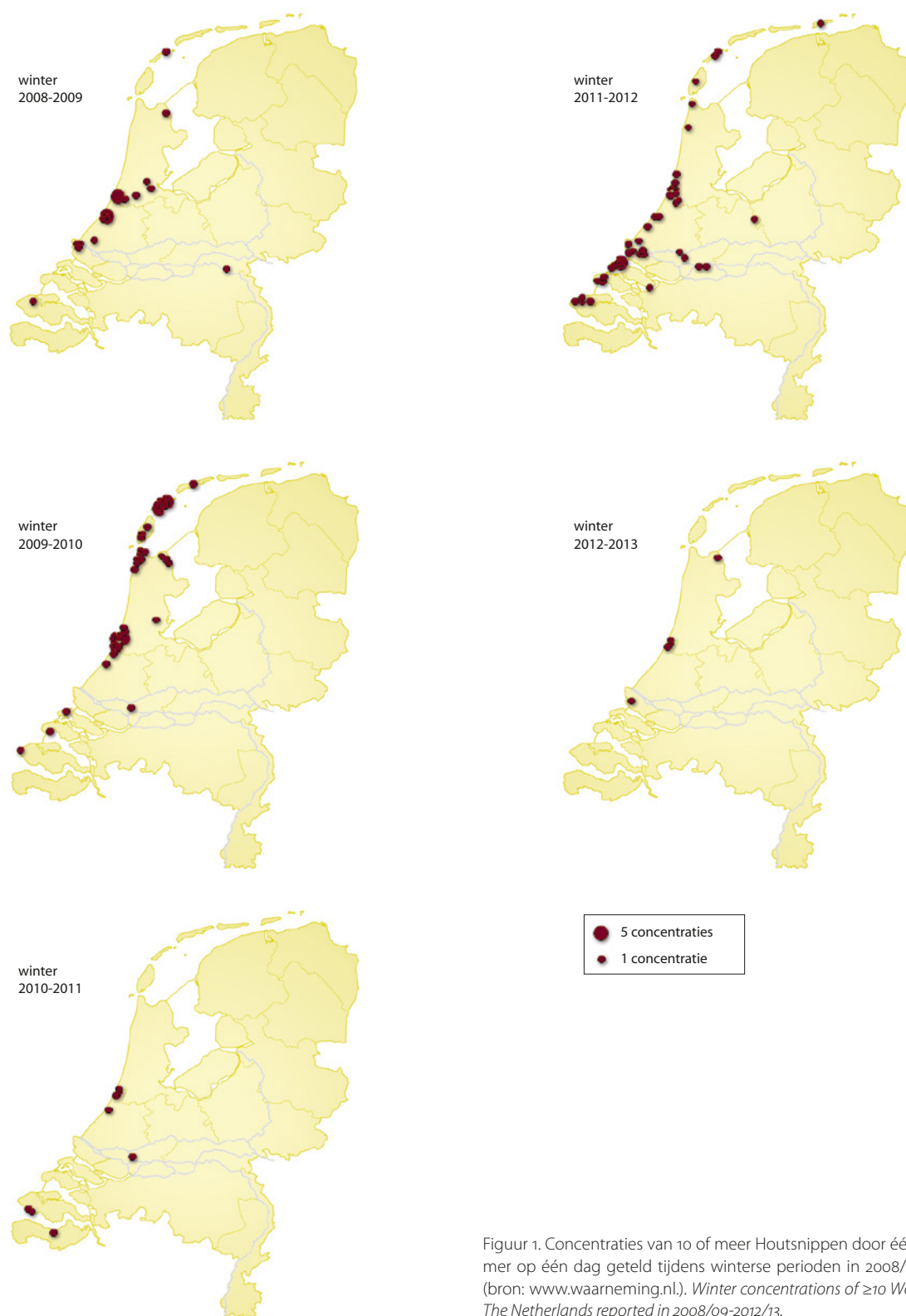
Houtsnippen op met als maximum respectievelijk 73 en 106 vogels in het Middengebied en 35 en 95 op landgoed Offem (tabel 2). De wegtrek verliep in beide jaren trager op Offem dan in het Middengebied. In 2010/11 is van eind september tot eind maart in het Middengebied wekelijks de vaste route gelopen. De winter viel reeds in tijdens de laatste dagen van november. Ook toen werden net als in de twee jaren hiervoor de hoogste aantallen geteld aan het eind van de belangrijkste vorstperiode. Het maximumaantal van 19 vogels lag echter beduidend lager dan in de jaren ervoor. In februari 2012 werd aan het eind van de eerste officiële koudegolf sinds 1997 de route weer gelopen. Het aantal van 55 Houtsnippen verbaasde hogelijk gezien het vrijwel ontbreken van schuilmogelijkheden als gevolg van de snoeiacties van de gemeente. Vermoedelijk fungeerde de steilrand van de duinen deels als uitwijkplaats. Gezien het tijdstip van de telling, aan het eind van de korte maar hevige vorstperiode, kan dit aantal tevens worden aangehouden als maximum voor deze winter. Dit telresultaat was de opmaat voor herhaling van de tellingen toen zich in de winter van 2012/13 alweer een vorst- en sneeuwperiode aandiende. Ook nu viel het maximum van 19 vogels weer aan het eind van de belangrijkste koudeperiode, maar net als in 2010/11 bleven de aantallen ver achter bij die in de winters van 2008/09, 2009/10 en 2011/12.

Nachtelijk foerageren

Het Middengebied is buiten de vorstperioden weinig aantrekkelijk voor Houtsnippen. Dit roept de vraag op of er tijdens een massale winterinflux voldoende voedsel te vinden is in de directe omgeving, of dat de vogels 's nachts lange voedselvuchten vanuit het gebied moeten maken. Om dit te achterhalen is in de avond van 13 januari 2010 om 20:00 en 22:00 uur vanaf een vast punt naar Houtsnippen gezocht. De avond volgde op de recordtelling van 106 vogels in de ochtend. De lichtweerskaatsing van het sneeuwdek van ca. 5-8 cm zorgde voor relatief goed zicht waardoor de vogels goed te onderscheiden zouden zijn. Het resultaat kan zonder meer verrassend worden genoemd. Op beide tijdstippen werden ruim 60 Houtsnippen tegelijkertijd waargenomen op de oude ligweides van het zwembad en de graslandjes naast het volkstuincomplex. Niet al het open terrein kon worden overzien vanaf het telpunt, zodat dit aantal als minimum moet worden beschouwd. Dit betekent dat minstens de helft van de vogels die overdag werden gezien, 's nachts op minder dan 150 meter hiervan in het open veld rustten en foerageerden. Daar Houtsnippen alleen 's nachts trekken betrof het waarschijnlijk dezelfde individuen. De vogels zaten alleen of in losse groepjes in de sneeuw. Het merendeel zat stil en keek wat om zich heen. Andere liepen rustig heen en weer en pikten er her en der verticaal diep in de sneeuw, kennelijk op zoek naar voedsel.

Tabel 2. Aantal Houtsnippen in het Middengebied (M) en landgoed Offem (O) in Noordwijk. *Woodcock numbers counted in two areas in Noordwijk in five recent winters.*

winter winter	gebied area	weeknummer <i>week number</i>																								
		41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2008/09	M	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	73	1	2	.	.	.	.	.	.	.	.	.
	O	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	0	35	17	0	.	.	.	.	.	.	.	.	.
2009/10	M	.	.	.	3	1	.	.	.	.	.	.	31	49	106	41	25	4	13	12	2	.	.	.	.	.
	O	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	55	71	95	48	68	20	10	17	11	.	.	.	.	.
2010/11	M	0	1	3	1	1	0	8	10	8	1	19	5	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2	.	.	.
2011/12	M	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	55	.	.	.	.	.	.	.	.
2012/13	M	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	10	19	4	3	2	1	0	0	0	0

Figuur 1. Concentraties van 10 of meer Houtsnippen door één waarnemer op één dag geteld tijdens winterse perioden in 2008/09-2012/13 (bron: www.waarneming.nl). *Winter concentrations of ≥ 10 Woodcock in The Netherlands reported in 2008/09-2012/13.*

Enkele malen rende een vogel verrassend snel een stukje door de sneeuw maar vervolgde daarna de normale loop. Soms vloog er één op om meestal binnen enkele tientallen meters weer neer te strijken. Sommige vogels waren na een poosje slechts 15 m van de waarnemers verwijderd en één liep op slechts enkele meters van de Nieuwe Zeeweg waar geregeld mensen fietsten. Van schrikreacties was niets te merken en de vogels maakten op ons een ontspannen indruk. Er werden geen vliegbewegingen vastgesteld tussen de bosrand en het foerageergebied. Of de vogels succesvol waren bij het foerageren bleef onbekend. Deze actie werd op 24 januari herhaald, wat hetzelfde beeld opleverde. Het sneeuwdek was toen al veel dunner met hier en daar sneeuwvrije plekken waardoor 'slechts' 10 Houtsnippen werden waargenomen. Op 23 januari werden er overdag nog 41 vogels geteld. Het lijkt er sterk op dat de winterse Houtsnippen 's nachts heel dicht bij hun dagschuilplaats naar voedsel zoeken.

DISCUSSIE

Winterconcentraties

Steeds meer vogels reageren op het milder wordende winterklimaat door dicht bij hun broedplaatsen te overwinteren. Een voordeel hiervan is dat zij minder risico's lopen tijdens hun kortere trekroute en in het voorjaar sneller terug zijn in het broedgebied. Het nadeel is echter dat zij bij een vorstinal extra risico lopen en alsnog een veilig heenkomen moeten zoeken.

In de periode 1997-2008 waren, met uitzondering van 2003, de winters in Nederland steeds mild (www.knmi.nl). Hierdoor waren er over een lange periode gunstige omstandigheden voor overwinterende Houtsnippen. Na die tijd volgden vijf winters op rij met langere vorstperiodes met veelal een langdurig sneeuwdek. De in ons land en ten oosten hiervan overwinterende Houtsnippen kwamen hierdoor in beweging op zoek naar gunstiger omstandigheden. Vooral de kuststrook met zijn mildere klimaat bleek een goed toevluchtsoord. In figuur 1 zijn voor deze vijf winters alle locaties in Nederland opgetekend waar tijdens de vorstperiodes op één dag door één waarnemer 10 of meer Houtsnippen op een betrekkelijk kleine oppervlakte werden waargenomen (bron: www.waarneming.nl). Vrijwel al deze concentraties bevonden zich op minder dan 5 km van de Noordzee of de westelijke Waddenzee. Wellicht wordt de nadruk op de kuststrook iets versterkt doordat daar relatief veel vogelaars actief zijn. Het gebruik van waarneming.nl is de laatste jaren sterk gestegen wat de waargenomen concentraties kan hebben beïnvloed. Een neveneffect van dit systeem is ook dat opmerkelijke waarnemingen zoals grote concentraties vogels van één soort kunnen leiden tot vervolgwaarnemingen op andere dagen.

Het aantal concentraties en het zwaartepunt van de verspreiding langs de kust verschilden opvallend tussen winters. In twee winters werden opvallende aantallen Houtsnippen waargenomen. In 2009/10 lag het zwaartepunt van de verspreiding tussen Den Haag ZH en Zandvoort NH, in de noordkop van Noord-Holland, en op Texel en Vlieland. Het dikste sneeuwtafje lag in dat seizoen tijdens het hoogtepunt van de houtsnipinflux ten noorden van de lijn Katwijk ZH – Arnhem Gld (www.knmi.nl). In 2011/12 waren de meeste concentraties van Houtsnippen te vinden in de hele kuststrook ten zuiden van Zandvoort. Ook in dat jaar lag de meeste sneeuw in Noord-Holland. De vogels zaten dus in de eerstgenoemde winter vooral in het gebied met veel sneeuw, en in het andere jaar vooral in het gebied met weinig sneeuw. Opvallend in de verspreiding in de afgelopen vijf winters is dat de vogels ogenschijnlijk veel talrijker waren op de westelijke Waddeneilanden Texel en Vlieland dan op de oostelijke eilanden. Daarnaast zijn er in geen enkel jaar concentraties naar voren gekomen uit het Noord-Hollandse kustgebied tussen Zandvoort en Callantsoog. Dit voedt de gedachte dat de meeste Houtsnippen op de vlucht voor de vorst uit het oosten afkomstig waren en in (zuid)westelijke richting vlogen. Hierbij meden zij mogelijk het IJsselmeer en kwamen ofwel via een route over de Waddeneilanden en de Afsluitdijk in het noorden van Noord-Holland, ofwel via het Gooi in het zuiden langs de westkust terecht.

Houtsnippen uit verschillende broedgebieden in Noord- en Midden-Europa komen bij een zuidwestelijke koers in verschillende overwinteringsgebieden terecht (Cramp & Simmons 1983). In Nederland geringde vogels zijn vooral teruggemeld uit het westen van Frankrijk, Zuid-Engeland, Ierland en het Iberisch Schiereiland (Speek & Speek 1984). Zweedse Houtsnippen worden in Engeland en Ierland teruggevonden naast vogels afkomstig uit Noord-Rusland, de Baltische staten en Finland (Hoodless 2002). De Houtsnippen die tijdens de winterinfluxen langs de Nederlandse kust terecht komen zijn deels van Scandinavische, deels van Noord-Russische herkomst (Speek & Speek 1984). Ook recent onderzoek naar Houtsnippen met behulp van satellietzenders (www.woodcockwatch.com) suggereert een Russische herkomst van veel van onze wintervogels.

Historie

Hoe het trekpatroon en het wintervoorkomen van Houtsnippen in Nederland ruim 150 jaar geleden verliep is af te leiden uit de vangsten op drie landgoederen ten zuiden van Haarlem NH tussen 1749 en 1858 (Deelder 1952). Van 1 oktober tot 20 december werden er in ruim een eeuw 4300 Houtsnippen gevangen (gemiddeld 35 per najaar). Verreweg de meeste vogels werden gevangen in de laatste decade van oktober en de eerste decade van november. In december ging het nog slechts om een enkele vangst (gemiddeld 0,5 per jaar). De jacht liep vroeger normaliter door tot 31 december. Dat

Dick Hoogenboom

Houtsnippen zoeken naar regenwormen onder de sneeuw, 7 februari 2012 Camperduin. *Feeding Woodcock in search of earthworms under the snow.*

de Houtsnip in december vrijwel ontbrak als jachtbuit vormt een aanwijzing dat het destijds een echte doortrekker was van begin oktober tot begin december, en geen wintergast. Uit deze oude jachtboeken blijkt ook geen enkele winterinflux vóór de sluiting van de jacht op 31 december.

Jac. P. Thijssse (1923) zag de Houtsnip vooral in november en ontmoette de vogels pas in maart en april opnieuw. Hij vermeldt niets over waarnemingen in de winter. Pas in de jaren twintig en dertig wordt gemeld dat overwinteren geregeld voorkomt (van Oordt & Verwey 1925, Eykman *et al.* 1949). In streekpublicaties uit de tweede helft van de twintigste eeuw komt een divers beeld van het winter voorkomen naar voren. Zo waren Houtsnippen op Vlieland wintergast in sterk wisselend aantal (Spaans & Swennen 1968) en op Schiermonnikoog in zeer klein aantal (Mooser 1973). In de jaren zeventig en tachtig was er sprake van een bescheiden winter voorkomen (van Dijk 1982, Remeus 1984). Het fenomeen van sneeuw- en vorstrushes is echter nog niet bekend. Pas tegen het eind van de vorige eeuw werd het overwinteren van Houtsnippen robuuster aangeduid. In Zeeuws-Vlaanderen, waar de winters gemiddeld gematigder verlopen dan in de rest van Nederland, werd de Houtsnip voor het eerst beschreven als een soort waarvan de aantallen in zachte

winters groot zijn en toenemen bij vorstinvalen. In strenge winters verdwenen de meeste (Buijsse & Tombeur 1988). Begin jaren negentig werd het aantal Houtsnippen op Texel in zachte winters geschat op minimaal 150-200 vogels, die bij dalende temperaturen niet allemaal wegtrokken (Dijksen 1996). Over winterinfluxen werd echter nog niet gerept.

Gegevens over de jaren 2008-12 werden verkregen uit de database van Waarneming.nl. Daaruit blijken sinds 2008/09 vier landelijke influxen met een substantieel groter aantal wintermeldingen van Houtsnippen dan voordien. In 2006/07 en 2007/08 werden gemiddeld per wintermaand 164 meldingen van Houtsnippen ingevoerd. In januari 2009 waren dat er 1249, in december 2009 en januari 2010 respectievelijk 1096 en 1685, in februari 2012 een recordaantal van 2537 en in december 2012 en januari 2013 respectievelijk 795 en 1245 meldingen. Het is opvallend dat in 250 jaar Nederlandse ornithologische literatuur dergelijke winterinfluxen niet eerder zijn beschreven. In de najaarstrek lijkt in de afgelopen eeuwen weinig verandering te zijn opgetreden en is het doortrekverloop conform de bevindingen van Deelder (1952). Maar 's winters lijken tegenwoordig steeds meer vogels in onze omgeving achter te blijven en vermoedelijk ook ten (noord) oosten van Nederland (Glutz von Blotzheim *et al.* 1977).

De vraag is of de toename in het wintervoorkomen zich ook in de toekomst zal voortzetten. Gaat het voornamelijk om winterinfluxen die per jaar in intensiteit kunnen verschillen, en worden gestuwd langs de kust? Dit zal vooral afhangen van de strengheid van de komende winters in gebieden noordoostelijk van Nederland. Of gaat het om meer regulier overwinteren van Nederlandse en buitenlandse populaties? Het is interessant dit te volgen door het monitoren van Houtsnippen op vaste tijden en plaatsen in de wintertijd. Een uitdaging voor vogeltellers en Sovon.

DANKWOORD

Jan Jacobs en Dick Passchier hielpen bij de nachtelijke tellingen in het Middengebied.

Jelle van Dijk, Jeroen Onrust en Ruud Vlek leverden commentaar op een eerdere versie van dit stuk waardoor een aantal verbeteringen werden doorgevoerd.

LITERATUUR

- Austin G.E. & M.M. Rehfish 2005. Shifting non-breeding distribution of migratory fauna in relation to climate change. *Global Change Biology* 11: 31-38.
- Buise M.A., & F.L.L. Tombeur 1988. Vogels tussen Zwin en Saeftinghe. Stichting Natuur- en Recreatieinformatie, Middelburg.

- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons (red.) 1983. The birds of the Western Palearctic, Vol. 3. Oxford University Press.
- Deelder C.L. 1952. Enkele korte mededelingen over de vangst van Houtsnippen (*Scolopax rusticola*) in de 18^e en 19^e eeuw. *Limosa* 25: 23-29.
- Delany S., D. Scott, T. Dodman & D. Stroud (red) 2009. An atlas of wader populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands International, Wageningen.
- van Dijk A.J. & B.L.J. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Dijksen A.J. 1996. Vogels op het Gouwe Boltje. Langeveld & Rooy, Den Burg.
- Eykman C., P.A. Hens, F.C. van Heurn, C.G.B. ten Kate, J.G. van Marle, M.J. Tekke & Tsj. Gs. de Vries 1949. De Nederlandsche vogels, derde deel. Wageningse boek- en handelsdrukkerij, Wageningen.
- Glutz von Blotzheim U.N, K.M. Bauer & E. Bezzel 1977. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, band 7/II. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Hoodless A. 2002. Eurasian Woodcock *Scolopax rusticola*. In: C.V. Wernham, M.P. Toms, J.H. Marchant, J.A. Clark, G.M. Siriwardena & S.R. Baillie (eds), The Migration Atlas: movements of the birds of Britain and Ireland, pp. 319-322. T. & A.D. Poyser, London.
- Mooser R. 1973. De vogels van Schiermonnikoog. KNNV Mededelingen nr. 95. KNNV, Leeuwarden.
- Nederlandsche Vereeniging tot bescherming van vogels 1929. Verslagen en mededeelingen 1924-1928. Mees, Santpoort.
- Van Oordt G.J. & J. Verwey 1925. Voorkomen en trek der in Nederland in het wild waargenomen vogelsoorten. Brill, Leiden.
- Remeus A. 1984. De najaarstrek van de Houtsnip. *Trekvogels* 1 (1): 35-45.
- Spaans A.L., C. Swennen. 1968. KNNV Mededelingen nr. 75, Leeuwarden.
- Speek B.J. & G. Speek 1984. Thieme's vogeltrekAtlas. Thieme, Zutphen.
- Thijssse J.P. 1923. Het vogeljaar. Derde druk. W. Versluys, Amsterdam.
- Verkade H. 2009. Influx van Houtsnippen langs de Hollandse kust in januari 2009. *Limosa* 82: 26-28.

Hein Verkade, Van Limburg Stirumstraat 40, 2201 JP Noordwijk; hein.verkade@telfort.nl

Winter concentrations of Woodcock *Scolopax rusticola* along the coast of Zuid-Holland in 2009-2013

During five recent winters (2008-2013), remarkable concentrations of Woodcock were observed in the coastal village of Noordwijk, Zuid-Holland. These five cold winters followed after a decade of mild winters. Woodcocks were counted weekly along a fixed route in a rather open area between the coastal and inland parts of the village. At the end of cold spells with snow and ice, up to 200 Woodcocks were counted during daytime, and during the night more than 60 foraging birds were observed in the same area. The question is raised whether these concentrations are extraordinary winter influxes of birds originating from Northeastern Europe, or a sign of a more regular wintering in Dutch coastal regions due

to the moderate climate along the North Sea. Historical reports of Woodcocks wintering in the Netherlands are rather scarce. Until the late 20th century they were reported only in rather small numbers and no winter-influxes were described. Since then, more substantial winter numbers have been reported in the coastal province of Zeeland and highest concentrations were observed along the Dutch coast. It seems that Woodcocks have extended their wintering grounds towards the North(east), and that the cold winters of 2008-2013 forced the birds to move in large numbers towards milder areas along the coast.